

ТРАНСКОРДОННІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ ЄС «ДОБРОСУСІДСТВО»

Чучка І.М.
Молдавчук Р.І.

У даній статті автор прагне проаналізувати основні чинники та засади забезпечення економічних відносин України з країнами сусідами. Основна увага акцентується на тенденціях транскордонного співробітництва України з країнами-членами ЄС і можливостях використання потенціалу регіональних та державних програм ЄС по добросусідству. Робиться висновок, що найбільш стабільними є зовнішні економічні відносини України з Польщею та Угорщиною; достатньо неоднозначним є характер українсько-словацького транскордонного співробітництва; найбільш складною та суперечливою є політико-економічна взаємодія між Україною та Румунією.

Ключові слова: транскордонні відносини, добросусідство, євро регіон, співробітництво, регіон, економічна співпраця, інтеграція.

ВСТУП

Україна є державою, яка територіально межує з сімома країнами. Чотири з семи сусідів України є членами Європейського Союзу. Транскордонне співробітництво прикордонних областей України та країн ЄС останніми роками суттєво посилюється. Цьому сприяє як активність самого Європейського Союзу, так і вплив різноманітних факторів сформованих довготривалими відносинами між країнами-сусідами, зокрема в економічній сфері. Сучасний стан транскордонної співпраці свідчить про її активізацію, котра реалізовує загальноєвропейську мету - розмивання кордонів між країнами, вирівнювання диспропорцій розвитку периферійних та центральних регіонів держав, встановлення добросусідських відносин. В цьому контексті надзвичайно важливим фактором є реалізація програми ЄС «Добросусідство» (в котрій також йде мова про розробку спеціальних програм для розвитку Української економіки, передбачені значні кошти для здійснення підтримки вітчизняного бізнесу, підготовки професійного менеджменту і т.д.), міждержавних та регіональних угод про співпрацю.

Проблемно-дослідницьке поле сучасного стану економічної безпеки України та визначення основних аспектів вітчизняного транскордонного співробітництва було сформоване завдяки цілій низці наукових праць зарубіжних та українських науковців. Значну увагу цим питанням приділили закордонні вчені: З. Горжеляк, П. Еберхардт, Т. Коморніцкі, З. Макела, М. Ростішевські, А. Стасяк, З. Зьолю. Серед українських дослідників слід виділити В. Будкіна, М. Долішнього, В. Євдокименка, Є. Кіш, М. Козоріза,

М.Лендела, Ю. Макогона, В. Мікловду, Н. Мікулу, С.Мітряєву, С.Пирожкова, С.Писаренко, В.Чужикова.

Актуальністю даного дослідження визначається тим, що саме в контексті транскордонного співробітництва України (зокрема, з країнами-членами Європейського Союзу), можна побачити основні тенденції розвитку добросусідських відносин та зміцнення економічного впливу України в регіоні.

Метою дослідження є прагнення автора дослідити нові можливості для України крізь призму її співробітництва з найближчими країнами-сусідами в контексті реалізації програм ЄС з розвитку добросусідства. Визначена мета зумовила постановку та розв'язання таких дослідницьких завдань:

- визначити основні напрями транскордонного співробітництва прикордонних областей України з сусідніми державами;
- в'яснити тенденції економічної співпраці України з Угорщиною;
- проаналізувати всі переваги та недоліки українсько-словацьких транскордонних економічних відносин;
- пояснити стратегію польсько-української транскордонної взаємодії;
- визначити специфіку зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних взаємовідносин України з Румунією.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Транскордонне співробітництво - специфічна сфера зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні, і яка, охоплюючи всі загальні їхні форми, відрізняється необхідністю та можливостями більш активного їх використання, а також низкою особливостей, а саме - наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, спільним вирішенням проблем

Чучка Іван Михайлович, к.е.н., доцент, Мукачівський державний університет
Молдавчук Роман Ілліч, здобувач ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

екологічної безпеки, більш широким взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, значно вищим навантаженням на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожня інфраструктура).

Транскордонне співробітництво спрямоване на подолання негативних аспектів існування кордонів та наслідків, які виникли на прикордонних територіях через їх розташування на окраїнах держав і має на меті покращення умов життя населення. Серед головних цілей такої співпраці є:

- подолання існуючих стереотипів та упереджень по обидві сторони кордону;
- усунення політичних та адміністративних бар'єрів між сусідніми народами;
- створення господарської, соціальної та культурної інфраструктури, за умови формування спільних органів, господарюючих суб'єктів, осередків і тощо.

Різноманітність проблем та потенційних можливостей розвитку по обидві сторони кордону на просторах Європи призводить до того, що транскордонне співробітництво стає неминучим, бо служить втіленню в життя принципів міжнародного права в чітко визначеному регіональному аспекті.

У даній статті буде проаналізовано забезпечення економічної складової добросусідства через призму транскордонного співробітництва з Угорщиною, Словаччиною, Польщею, Румунією.

Двосторонні міжнародні відносини України й Угорщини як двох незалежних держав упродовж 90-х років ХХ століття та початку ХХІ століття є прикладом цивілізованої та прагматичної міжнародної співпраці.

Якщо аналізувати економічну взаємодію між Угорщиною та Україною на конкретному регіональному рівні, то співпраця між Закарпатською та Саболч-Сотмар-Берегською областями є найбільш інтенсивною та ефективною. Для транскордонної співпраці між цими двома регіонами сусідніх країн характерним є наявність дієвої Концепції спільного розвитку прикордонних територій.

Для практичної реалізації мети та завдань Концепції були визначені п'ять основних пріоритетів розвитку між двома країнами:

- розвиток економічного співробітництва;
- розвиток людських ресурсів, культурне, інноваційне та науково-дослідницьке співробітництво;
- розвиток транспорту та інфраструктури, розбудова пунктів перетину кордону;
- охорона навколишнього середовища.

Важливим є тенденція у відносинах між Угорщиною та Україною, відповідно до якої крім встановлення відносин співробітництва на загальнодержавному рівні між Закарпатською та Саболч-Сотмар-Берегською областями активізувалися економічні відносини між підприємцями та підприємствами цих двох областей. У цій співпраці важливу роль відіграє створений у 2001 р. українсько-угорський філіал Торгово-промислової палати України в Ужгороді та угорсько-український відділ

Саболч-Сотмар-Березької торгово-промислової палати.

Характерним є те, що приєднання Угорщини до Європейського Союзу об'єктивно зумовило укладання нових договорів замість наявних на той час міждержавних угод, які містили і двосторонні економічні зв'язки. Із набуттям членства в ЄС Угорщина призупинила діючу угоду про торгово-економічне співробітництво з Україною. Набуття Угорщиною членства в ЄС вимагало і зміни формату відносин з Україною у багатьох сферах міжнародної співпраці, зокрема це стосується питань прикордонного менеджменту, введення візового режиму, змін у системі торгово-економічних відносин.

Слід наголосити також і на динаміці торгово-економічних відносин двох сусідніх країн після 2004 року. Незважаючи на негативні прогнози українських аналітиків щодо негативних наслідків розширення ЄС, насамперед стосовно торгово-економічних зв'язків України та країн Центральної Європи, українсько-угорський товарообіг динамічно зростає. Так, у 2009 році міждержавний товарообіг між Україною та Угорщиною збільшився на 30%. Ця тенденція помітна і на регіональному рівні, у економічному співробітництві Угорщини та Закарпатської області. Так, у 2009 році зовнішньоторговельний обіг товарів між Угорщиною та Закарпатською областю становив 193,9 млн. дол. і цей показник у 2010 році був досягнутий вже за перші десять місяців.

Зовнішньоторговельний обіг Закарпатської області та Угорщини становить п'яту частину загального українсько-угорського зовнішньоторговельного обігу. Понад 60% угорських спільних підприємств функціонує на Закарпатті, і саме сюди спрямовується 30% експорту капіталу. У 2009 році Угорщиною імпортовано із Закарпаття товарів на суму 166,4 млн. дол., обсяг експорту в Закарпатську область угорських товарів становив 76,3 млн. дол. Порівняно з попередніми роками, за дев'ять місяців 2010 року зовнішньоторговельний обіг Закарпаття з Угорщиною становив 215,3 млн. дол., збільшився на 31,3%.

Угорщина є також важливим партнером в інвестиційному співробітництві, на її частку припадає 62,5% обсягу прямих іноземних інвестицій, вкладених в економіку Закарпатської області. На початку 2009 року на Закарпатті діяло понад 180 українсько-угорських підприємств. Обсяг угорських інвестицій, вкладених в ці підприємства, становить 25,6 млн. доларів.

Розглядаючи забезпечення економічної безпеки України у сфері транскордонного співробітництва зі Словачкою Республікою, потрібно відмітити достатньо суперечливий характер прикордонної співпраці між двома державами. В першу чергу, це стосується "лібералізації режиму перетину кордону, який в ідеалі мав би сприяти інтенсифікації руху людей і, як наслідок, – транскордонних економічних та людських контактів". Характерним є те, що "ще на стадії підготовки Словаччини до вступу в ЄС, а також після її вступу двосторонній словацько-український

прикордонний режим суттєво змінив і уповільнив цей рух та ускладнив двосторонні транскордонні контакти між людьми, які до цього часу вирізнялися своєю активністю з-поміж усіх країн – учасниць “Карпатського євро регіону” [1]. Однозначним досягненням останніх років між Словаччиною та Україною у сфері підтримки добросусідських економічних відносин стало введення положень малого прикордонного руху – створення так званої 50-ти кілометрової зони прикордонного руху між двома країнами.

На сучасному етапі транскордонне співробітництво між Словаччиною та Україною залишається практичним та дієвим засобом зміцнення міждержавних відносин та вирішення регіональних проблем. Ці заходи проходять в рамках фінансування програми “Interreg III A TACIS” – “Україна-Угорщина-Словаччина”. Відповідно до умов цієї програми Закарпаття визначено цільовим регіоном. Обсяг фінансування для українських проєктів, зокрема до кінця 2009 р., становив 4,0 млн. євро.

Загалом, до основних досягнень в українсько-словацькому транскордонному співробітництві останніх років слід віднести:

1. 15 березня 2005 р. підписано угоду про співробітництво між Закарпатською областю та Пряшівським самоврядним краєм;

2. 7 травня 2005 р. збудовано міжнародний пункт пропуску на українсько-словацькому кордоні “Малі Селменці – Великі Селменці”;

3. 22 лютого 2006 р. в Закарпатській області перебувала офіційна делегація Словацької Республіки, очолювана державним секретарем МЗС Словаччини пані Г. Вашарійовою. На офіційній зустрічі наголос робився саме на транскордонному співробітництві та пошвавленні економічної співпраці;

4. У травні 2011 р. проведено черговий день добросусідства на українсько-словацькому кордоні.

Слід відзначити, що політико-економічні відносини між Україною і Польщею носять достатньо специфічний, але разом з тим стабільний характер. В основі принципів транскордонного співробітництва двох держав лежать чинники географічного та економіко-господарського характеру, які є спільними для обох країн. По-перше, Україна та Польща розташовані у регіоні Центрально-Східної Європи. Це безпосередні сусіди, взаємний кордон яких складає 33,4 км. Якщо звернутись до геополітики та геоeкономіки, то очевидним є те, що через територію Польщі, а особливо України пролягає так звана “історико-стратегічна межа” між Росією та рештою Європи. Також Україна та Польща перебувають у “сфері міжмор’я”, тобто території між Балтійським та Чорним морям.

Стосовно економіко-господарської спільності України та Польщі, то обидві держави протягом більш ніж 40 років були членами єдиної економіко-політичної структури – Ради Економічної Взаємодопомоги. Тому сучасне економічне становище українців та поляків визначене структурою національних економік цих країн періоду РЕВ.

Україна та Польща початку та кінця 20 сторіччя переходили від системи державного управління економікою до розвинутої економіки на засадах вільного ринку. Разом з тим, Польща у даній галузі досягла набагато суттєвіших результатів, ніж Україна. Тому Польща вже є членом ЄС. Відповідно можна стверджувати, що свою європейську економічну трансформацію поляки завершили з успіхом. Але економіки обох держав, в більшій або меншій мірі, потребують економічних інвестицій та економічної допомоги з боку більше економічно розвинених європейських держав.

В контексті співпраці України з Польщею, важливим є те, що незважаючи на певні розбіжності, які існують у політиці та економічному розвитку обох держав, Польща зацікавлена у добросусідських стосунках з Україною. Для Польщі важливим та необхідним є наявність на східноєвропейському кордоні стабільного економічного та політичного партнера.

Станом на 2009-2010 роки українсько-польське транскордонне співробітництво переважно відбувається в рамках двох євро регіонів – «Карпатський» та «Буг». Співпраця між двома державами, в основному зосереджена на проєктах регіонального розвитку, розвитку торгівлі, розвитку туризму, освіти, спорту, охорони здоров’я та культурного обміну, захисті довкілля, запобіганні природним катастрофам. Фінансування цих проєктів відбувається у межах програми «Interreg III A TACIS» «Польща – Україна – Білорусь». Закарпатська область є цільовим реципієнтом у цій програмі.

Якщо Україна і в подальшому продовжуватиме свої зусилля політично та економічно інтегруватись до ЄС та НАТО, найефективнішим способом досягнення цієї мети буде посередництво саме Польщі. Хоча господарство України перебуває у значно гіршому стані, а економіка держави не досягнула таких результатів, як польська. Тому для України необхідною є іноземна економічна та фінансова допомога, а саме залучення до вітчизняної економіки, зокрема й польських інвестицій.

Загалом для Польщі та України, є цілком можливим встановити добросусідські стосунки, засновані на принципах рівноправності та взаємної вигоди у всіх галузях. Обидві держави географічно змушені поряд існувати та співпрацювати на території посткомуністичної Центрально-Східної Європи. В ідеалі співпраця Польщі та України як двох стабільних демократичних держав на території Центрально-Східної Європи є не лише основою стабільності в регіоні, але й посилення стабільності на всьому європейському континенті.

Крізь призму транскордонного економічного співробітництва цікавим є досвід українсько-румунських взаємовідносин. Спільний кордон України з Румунією складає 638,4 км. Співробітництво між прикордонними регіонами двох країн здійснюється в межах трьох євро регіонів – Карпатського, “Нижній Дунай” і “Верхній Прут”.

Практика українсько-румунських взаємовідносин доводить, що румунська модель

реалізації політики регіонального розвитку є однією з найбільш прагматичних. У 1998 р. парламент Румунії ухвалив Закон “Про регіональний розвиток у Румунії”, відповідно до якого румунський регіональний поділ був приведений у відповідність до класифікації та стандартів ЄС – NUTS (Номенклатура територіальних одиниць для статистичних цілей). Головним положенням у цьому законі було те, що цей нормативно-законодавчий акт чітко визначає фінансові та інституційні механізми регіонального розвитку, зокрема створення Національної ради, Національного агентства і Національного фонду регіонального розвитку, а також аналогічних інституцій, які діють у межах кожного із 8 регіонів розвитку, на які було поділено територію Румунії [2, с. 32-39]. У Румунії “основним інструментом здійснення політики регіонального розвитку є агентства регіонального розвитку (АРР), до функцій яких належать розробка стратегій регіонального розвитку і планів використання фондів, реалізація програм регіонального розвитку”. У прикордонних регіонах Румунії АРР є дієвою організацією транскордонного співробітництва, оскільки вона володіє значними та необхідними фінансовими та матеріальними ресурсами.

Загалом, “враховуючи загально правову неврегульованість двосторонніх українсько-румунських міждержавних відносин, суттєвим є те, що транскордонне співробітництво між нашими країнами розвивається найскладніше”. Економічні взаємовідносини між Румунією та Україною останнім часом розвивалися завдяки підтримці різних фондів, зокрема програми “TACIS – PHARE” Україна – Румунія”. У межах цієї програми передбачено обсяг фінансування українських проектів у розмірі 6,5 млн євро; румунських проектів – 38,284 млн. євро (на період 2004–2006 рр.).

Також було реалізовано багато спільних українсько-румунських проектів:

- у сфері малого та середнього бізнесу;
- у сфері екології та охорони навколишнього середовища;
- у сфері співробітництва на прикордонних водах;
- у сфері забезпечення культурних і освітніх потреб національної румунської меншини.

Важливим є досвід Закарпатської області, де обласною державною адміністрацією постійно

проводиться підготовка конкурсних проектів за програмою сусідства “TACIS – PHARE” Україна – Румунія” та здійснюється попередній моніторинг проектних пропозицій прикордонних регіонів.

Разом з тим, неоднозначними є останні міжнародні суперечності між двома сусідніми державами Румунією та Україною стосовно належності острова Зміїний. В результаті міжнародного судового рішення частина острівної території відійшла у користування Румунії. Таким чином, можна зробити висновок, що Україна втратила території з достатньо високим рівнем покладів нафти та газу. В контексті достатньо складних українсько-російських взаємовідносин у енергетичній галузі зрозумілим є те, що економічній безпеці України в цілком конкретній сфері було нанесено суттєву шкоду.

Незважаючи на складність взаємовідносин між Україною та Румунією, можна виділити декілька факторів успішної економічної взаємодії між двома сусідніми країнами:

- структура та трудова якість людських ресурсів в українсько-румунській прикордонній території;
- розвиток економічних та наукових міждержавних зв'язків;
- підняття рівня освіти населення.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на сучасному етапі дедалі більше актуалізується важливе питання забезпечення сприятливих умов для впровадження існуючих угод та програм економічної співпраці. Це пов'язано з проблемами становлення та розвитку добросусідських відносин між Україною та державами-членами ЄС. Багато суперечностей залишаються не розв'язаними. Тому сучасній владі потрібно чітко розуміти та усвідомлювати, що забезпечення сприятливого інвестиційного клімату, проведення економічних реформ, боротьба з корупцією є фактором зміцнення економічного потенціалу держави, співпраця з країнами вищих соціальних стандартів допоможе побудувати сильну економіку, покращить якість життя пересічних громадян, посилить потенціал України як регіонального лідера. А добросусідство та співпраця тільки сприятимуть цьому.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alexander Duleba. Schengen and the Slovak-Ukrainian Border. In: Carpathian euroregion and external borders of the enlarged European union confronting the effects of schengen.
2. Regional Development Policy in Romania. Green Paper. – Romanian Government and European Commission, 1997.
3. Европейский Союз на пороге XXI века: выбор стратегии развития / под ред. Ю. А. Борко, О. В. Буториной. – М.: Эдиториал УРСС, 2001.
4. Концепція спільного розвитку прикордонних територій України і Угорщини. – Ужгород, 2003.
5. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з Центральноєвропейськими сусідами / Інститут регіональних та євро інтеграційних досліджень “Єврорегіон Україна”. – К., 2004.
6. Студенніков І. Румунський шлях (перспективи розвитку ААР) // Український регіональний вісник. – 2000. - № 6.
7. Україна та Словаччина напередодні введення візового режиму: двосторонні відносини та прикордонне співробітництво : Матеріали міжнародної наукової конференції. – Ужгород, 31 травня–1 червня 2000 р., Національний інститут стратегічних досліджень (Закарпатській філіал), Словацька асоціація зовнішньої політики, Фонд Ф. Еберга, Ужгород, 2000.